

Književna i jezična povijest Hrvata u Bosni i Hercegovini

(Darija Gabrić-Bagarić: *Primjeri bosanskohercegovačke pismenosti i književnosti od 11. do 19. stoljeća*, HKD Napredak, Zagreb – Sarajevo, 2004.)

U izdanju Hrvatskoga kulturnoga društva Napredak 2004. godine objavljena je hrestomatija bosanskohercegovačke književnosti i pismenosti autorice Darije Gabrić-Bagarić. Odabrani tekstovi obuhvaćaju epigrafske i pravne spise, srednjovjekovnu književnu produkciju te književno stvaralaštvo bosanskohercegovačkih franjevaca. U uvodnom su dijelu vrlo pregledno objašnjene žanrovske i jezične posebnosti naznačenih skupina te razvoj književnoga jezika u Bosni i Hercegovini.

Razdoblje srednjovjekovlja obilježeno je pismenošću na dvama pismima – glagoljici i ćirilici te dvama jezičnim izrazima – staroškavskim narječjem kao narodnim jezikom te crkvenoslavenskim, odnosno bosanskom redakcijom staroslavenskoga, kao jezikom književnosti. Pritom autorica upozorava da je spomenuti tip staroga štokavskoga narječja u 14. stoljeću korjenito promijenjen te se stoga i bitno razlikuje od današnjega. Takvim su narodnim jezikom, s malim primjesama književnoga izraza, pisani epigrafski spomenici i administrativno-pravni spisi, a strogo književnim jezikom djela namijenjena crkvenoj uporabi (četvero-evanđelja, ostali biblijski tekstovi, zbornici, misali). U djelima sa svjetovnom tematikom kao što je to roman o Aleksandru Velikom, popularno zvan *Aleksandri-*

da, na pretežiti su književni sloj unesene rijetke narodne jezične crte. Autorica ističe: *Općenito je sve što se smatralo visokom književnošću, a to su u prvom redu bila djela namijenjena bogoslužju moralo biti pisano crkvenoslavenskim jezikom, a sve što je izlazilo iz toga tematskoga kruga, moglo se i smjelo pisati i narodnim jezikom* (str. 11).

Drugo razdoblje bosanskohercegovačke književnosti vezano je za pokret Katoličke obnove odnosno djelovanje franjevačkoga reda organiziranoga u provinciju *Bosna Srebrna*. Književnost bosanskih franjevaca – Matije Divkovića, Ivana Bandulavića, Pavla Posilovića i drugih, kako navodi Darija Gabrić Bagarić, uključuje se u onodobna europska književna kretanja i povezuje s književnošću nastalom na hrvatskom tlu, u prvom redu na području Dubrovnika i Dalmacije. Djela franjevačke književnosti pisana su latinicom i bosančicom koja je bila preporučena kao pismo privatnih i službenih franjevačkih spisa. Napustivši crkvenoslavenski kao jezik crkve nerazumljiv širokim masama, franjevci su se u svom pastoralnom i prosvjetiteljskom radu služili “jezikom bosanskim”, odnosno štokavskim narječjem. Taj štokavski narodni izraz postaje podlogom na kojoj će se stvarati hrvatski književni jezik na cijelom prostoru današnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Autorica ističe da su *bosanski franjevci dali početni impuls stvaranju hrvatskoga književnoga jezika na štokavskoj osnovici još u ono vrijeme kad je hrvatska književnost jezično rascjepkana na tri pokrajinske dijalektalne književnosti: štokavsku, čakavsku i kajkavsku. U tom je smislu bosanska franjevačka književnost ugrađena u temelje hrvatskoga*

književnoga jezika na štokavskoj osnovici (str. 16). Posebnu je ulogu odigrao jezik Bandulavićeva lekcionara stoga što je svakodnevnim čitanjem oblikovao jezične navike puka, svećenstva i učenih ljudi. Kako ističe autorica, taj je jezik, utemeljen na štokavskom narječju i oplemenjen na leksičkoj i sintaktičkoj razini tradicionalnim crtama hrvatske nabožne književnosti, postao temeljem izgradnje hrvatskoga književnog jezika.

Tijekom 19. stoljeća bosanski su se franjevački pisci, poput Grge Martića ili Ivana Franje Jukića, uklapali u suvremena kulturna i politička kretanja u Hrvatskoj zahvaljujući bliskim kontaktima s ilirskim hrvatskim piscima. Ilirske su ideje bosanski franjevci provodili i na području jezika, poglavito pravopisa i pisma te su se time kretanja u književnom jeziku Hrvata u Bosni i Hercegovini uputila prema istovrsnim tendencijama u Hrvatskoj. Tako je I. F. Jukić, kao urednik časopisa *Bosanski prijatelj*, provodio pravopisne, grafijske i jezične ideje iliraca.

Političke i društvene okolnosti nakon austrougarske okupacije u drugoj polovini 19. stoljeća dovele su do zaustavljanja prirodnoga književnoga i jezičnoga razvoja koji se trebao nastaviti na već utvrđenu tradiciju. Zemaljska je vlada, pravdajući se potrebom za što bržim opismenjavanjem puka, uvela nove odluke obvezatne za sve škole i javne državne službe. Odredivši naziv jezika (bosanski), pismo (latinica i ćirilica), pravopis (fonološki, Vukov) i narječnu osnovicu (novoštokavsku, ijekavsku) upravitelji BiH počeli su poticati pisanje gramatika bosanskoga jezika. Prva je gramatika bez imena autora (Frane Vuletića) izašla 1890. godine i predstavlja prvi ozbiljan udžbenik

koji normira štokavsko ijekavsko narječje i fonološki pravopis. 1907. godine napušten je naziv *bosanski jezik*, a uveden novi naziv jezika – *srpsko-hrvatski* koji će se pojavljivati na ponovljenim izdanjima Vuletićeve gramatike te u *Gramatici* Nikole Simića iz 1916. godine.

Hrestomatija iza teorijskog pregleda razvoja književnoga jezika u Bosni i Hercegovini sadržava reprezentativne tekstove svih spomenutih razdoblja. Kako su svi tekstovi doneseni u transkripciji, a oni stariji i u prijevodu te je uz franjevačke tekstove dodan objasnidbeni rječnik, ovo će izdanje biti pristupačno i čitateljima bez posebne lingvističke naobrazbe. Tako će i oni manje upućeni dobiti cjelovitu sliku tisućljetne književne i jezične povijesti Hrvata u Bosni i Hercegovini.

I autorici i izdavaču na kraju valja čestitati na ovom vrijednom izdanju.

Sanja Perić Gavrančić